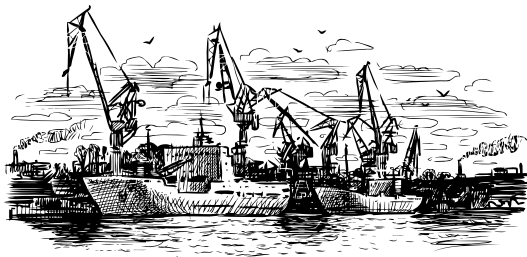

הכרוניקה: מה קורה כאן

יהודה יפרח

הצ'צ'נים. ככה קוראים החבר'ה ביחידת המילואים שלי לצוות הזה, שנראה כמו חוליית חיסול חשאית באס-וי-אר הרוסי. הם גבוהים, שריריים ומוצקים כמו בודי בילדרס, נראים כמו הרעים החתיכים בפוסטר לסרט פעולה אלים. כשהם מביטים בך במבט יבש העיניים שלהם כאילו אומרות: אנחנו כאן כדי לחסל, משלמים לנו כדי להרוג. // בתעסוקה האחרונה מצאנו את עצמנו בהמתנה בנקודה מסוימת לפנות בוקר, וניצלתי את הזמן כדי לשוחח עם החבר'ה. הם עלו ארצה בגיל לא הכי צעיר, והחיים האזרחיים שלהם בישראל מתאימים לאפיון של דור ראשון של מהגרים: אחד מאבטח במזרח ירושלים, חברו סוור בנמל חיפה. התעניינתי בתנאי העסקתו של הסוור, שכן זכרתי פרסום שלפיו השכר הממוצע של עובד בנמל חיפה גבוה מ-27 אלף שקל, ושכמה סוורים בנמל מרוויחים משכורות בנות 40-50 אלף. זכרתי גם שסוור מרוויח פחות מנתב. אחד הנתבים בנמל אשדוד, לדוגמה, מרוויח 96 אלף שקל בחודש. סוור הוא שם כולל לשלל תפקידים טכניים בנמל, כמו לדוגמה עובד שאחראי לוודא שכאשר מעמיסים מכולה על מכולה באוניות הענק, ארבעת הפינים של המכולה העליונה נכנסים למגרעות בתחתונה ואין חשש שהיא תחליק או תיפול במהלך השיט. // החייל שלי סיפר שהוא עובד קבלן המרוויח 6,500 שקל על עבודתו, כשלצידו מועסקים עובדים ישירים של הנמל המבצעים את אותה עבודה ומקבלים בגינה שכר של עשרות אלפי שקלים. זהו תיעוד מדהים המוכיח שאין קשר בין רמות השכר בענף לבין המיומנות המקצועית הנדרשת, המגולמת בעקרונות ההיצע והביקוש של השוק החופשי. משכורות הסוורים המאוגדים הן תוצאה של סחטנות פוליטית נטו.

המספרים הללו מלמדים אולי יותר מכול על מפת האינטרסים מאחורי השביתה האחרונה של עובדי הנמלים. נמלי חיפה ואשדוד מנוהלים על ידי חברות ממשלתיות, שעובדיהן מיוצגים בידי ההסתדרות. הממשלה החליטה על הקמת שני נמלים נוספים בבעלות פרטית כדי להגביר את התחרות בענף, ועובדי הנמלים דרשו לקבל בלעדיות גם בהפעלת הנמלים

החדשים. תביעותיהם כללו גם בונוס של 3 מיליון שקל, רכב לכל פועל, ו-60 אחוז פנסיה עד גיל 67 לעובדים שיבחרו בפרישה מוקדמת. נקודת מחלוקת נוספת הייתה החלטת שר התחבורה כי השקעה בתשתיות הנמל תיעשה מהכנסות הנמל ולא מתקציב ממשלתי נפרד. המדינה הבינה שהיענות לדרישה משמעה חיסול האפשרות לתחרות בענף, ובחרה שלא להיכנס למשא ומתן. // ביום רביעי, החמישה במאי, פצחו העובדים בשביתה שגרמה נזקים בשווי מאות מיליוני שקלים. מאות מכולות עם ציוד מתכלה יקר, כגון תוצרת חקלאית או תרופות, נערמו בשמש הקופחת מבלי יכולת לצאת או להיכנס בשערי הנמל. סגן נשיא בין הדין הארצי לעבודה אילן איטח הורה על הפסקת השביתה, אולם ראשי הוועדים התעלמו. הנהלת נמל חיפה הגישה בקשה דחופה להליך ביזיון בית המשפט נגד ראשי הוועדים. // השופט איטח הוציא צווי זימון בהול לדין, אולם העובדים הסוררים ירדו למחתרת וניתקו טלפונים. הם הסבירו שהם מוכנים לדבר "רק עם ראש הממשלה". איטח הטיל עליהם קנס אישי בן 80 אלף שקל והוצאות משפט לקופת המדינה בגובה 50 אלף שקל, והורה למשטרה לעצורם ולהביאם פיזית לבית הדין. // הפארכה האמיתית התחוללה במוצאי שבת. ראשי הוועדים הודיעו לבית המשפט כי הם מוכנים להתייצב לדין בשעה מסוימת, ובכך הכתיבו את לוחות הזמנים לשופטים. כשהגיעו הציגו מכתב שנשלח כביכול לעובדים, המורה להם לחזור לעבודה למשמרת הלילה. בפועל העובדים לא הגיעו. השופטים הבינו שהעבודה לא תתחדש לפני שראשי הוועדים יכנסו אותם בבוקר ויורו להם לחזור ולהפעיל את הנמל. // בדיון עצמו שיחקו ראשי הוועדים משחק כפול: הם התפרצו בדמעות על השופטים בטענה שהם "נלחמים על הפרנסה של עובדים שמרוויחים שכר מינימום", ובמקביל איימו שאם השופטים לא יבטלו את כל הקנסות שהושתו עליהם הם יתפטרו, העבודה תתחדש רק בעוד כמה ימים, ובינתיים ייגרמו למשק נזקים של מיליארדי שקלים. איטח התקפל והחליט לבטל את כל הקנסות האישיים בתמורה לחזרה לעבודה בשעות הבוקר. // ככל הנראה אין עוד אף חברה ממשלתית במשק שהתנהלות חבריה מגיעה לרמות כאלו של כוחניות וציניות. עובדי הנמלים מבינים היטב שהחגיגה תסתיים עם הקמת הנמלים החדשים, לא עוד משרות פיקטיביות בשכר שערורייתי ושליטה מלאה בגובה המשכורות וההטבות. בינתיים הם מחזיקים במבושים את הנמלים, את ההסתדרות ואת בית הדין לעבודה. ההתנהלות התבוסתנית של סגן נשיא בית הדין הארצי לעבודה המחישה את תרומתו המכריעה של מוסד זה לנזק העצום שגורמים ועדי הנמלים למשק, לכיס הציבורי, ולעקרונות השוויון.

"אומרים שלכל סיפור יש שני צדדים, שלכל אחד יש את האמת שלו. אבל בתחום האפור מאוד של דיני המשפחה, עומדת אמת אובייקטיבית אחת. אמת אלימה מאוד. סרבנות גט. אני מסורבת גט... היום, לאחר הטלת סנקציות שונות

שלא הועילו, אישר בית הדין לפרסם את שמו ותמונתו ולצעוק בכל מקום. ירון אטיאס מאשדוד הוא סרבן גט. ואני לא רוצה להיות נשואה לו עוד." // הפוסט הזה של מזל דדון אטיאס זכה לאלפי תגובות ושיתופים ברשתות החברתיות. פסק הדין של בתי הדין הרבני האזורי בחיפה הטיל על ירון אטיאס 'הרחקות דרבני תם' הכוללות שלל סנקציות חברתיות כגון: "שלא לדבר עמו כלל; שלא לשאת ולתת עמו במסחר ובמו"מ של ממון; שלא לארחו ולהאכילו ולהשקותו; שלא לבקרו בחוליו; שלא להושיבו בבית הכנסת; שלא להעלותו לתורה; שלא לאפשר לו לומר קדיש; שלא לתת לו לעבור לפני התיבה; שלא לשאול בשלומו; שלא לחלוק לו כבוד ולהתרחק מעליו ככל האפשר." // מאוחר יותר התפרסמה תגובתו של ירון אטיאס. "למעשה הסכמתי גם אתמול לתת גט לאשתי מזל אטיאס, אלא שהיא מבקשת להמשיך ולשלוט בי גם לאחר הגירושין בעקשנותה לשלול ממני את זכות האבהות על ילדיי", כתב הסרבן בדף הפייסבוק שלו. "מזה קרוב לשנתיים שאשתי בחרה להרוס את חיי, ולהרחיק אותי מילדיי. חיי הפכו לגיהינם, כיוון שאיננה מסוגלת להבין שהחופש שלה לא כולל הרחקה של אביהם מחייהם... כפי שהצהרתי בדיון האחרון, אינני חפץ בגירושין, אבל אני מוכן בצער בכל רגע להשלים את הליך הגירושין ולתת לה את כל מבוקשה, לרבות גט כשר, לו רק תאפשר לי את הזכות הבסיסית ביותר לכל אדם והורה – הסכמה לביטול הרחקתי ומשמורת והורות משותפת על ילדינו." // עיון בפסקי דין והחלטות שיפוטיות קודמות בתיקם של בני הזוג מלמד שהתיאור של ירון אטיאס רחוק מהאמת. מהמסמכים עולה כי במשך תקופה ארוכה הוא סירב באופן עקרוני לגירושין ודרש מבית הדין לכפות על רעייתו הליכי "שלום בית" – ומנגד, תלונותיה כלפיו חושפות מערכת יחסים קשה על גבול הבלתי אפשרית. במשך כל התקופה הזו סוגיית המשמורת כלל לא עלתה לדיון, ולא מן הנמנע שהיא צצה רק כמענה להליך החריף שנקט נגדו בית הדין הרבני. "בוחר המציאות של האיש מנותק לחלוטין", הסביר לי גורם בכיר במערכת בתי הדין, "זוהי סיטואציה נדירה אך לצערנו קיימת. בן או בת זוג שהנישואין שלהם מתו והם ממאנים להכיר בכך".

החלטת בית הדין על הטלת 'הרחקות דרבני תם' עוררה ביקורת מכמה חזיתות: הראשונה, ארגוני נשים הפעילים למען הפרדת דת ומדינה וביטול המונופול של הרבנות בענייני המעמד האישי; השנייה, ארגוני נשים אחרים המבקשים לחוקק חוק כנסת אשר יפקיע באופן רטרואקטיבי את מעשה הקידושין במקרי סרבנות, על פי הצעתם של פרופ' ברכיהו ליפשיץ והרב שלמה ריסקין; השלישית, ארגוני גברים גרושים הטוענים כי הערכאות השיפוטיות בישראל נוטות נגד הגברים בסכסוכי גירושין. // הפרדת דת ומדינה, מעבר למורכבות הגדולה שלה במקרה

הישראל, לא תפתור את בעיית העגינות: רובו הגדול של הציבור ימשיך להינשא בחתונה יהודית ויזדקק למענה מיטבי במסגרת ההלכה היהודית. גם הפקעת הקידושין אינה רלוונטית מסיבה זו, שכן היא איננה מקובלת על רובם הגדול של פוסקי ההלכה היום. // הפתרון של הדיינים הוא צמצום למינימום של מקרי הסרבנות באמצעות מתיחה עד לקצה של הכלים ההלכתיים המצויים בידם. זוהי הדרך שנבחרה לשמירה על האיזון שבין החירות האישית לשמירת מוסד המשפחה היהודי, אלא שהדרך הזו קשה לעיכול למי שדוגל בערכים ליברליים מוחלטים. פרויקט המדינה "היהודית והדמוקרטית" מכריח את השותפים בו לאזן בין ערכים ולא להכריע ביניהם, ולקבל את העובדה שאין מערכת מושלמת, ובכל שיטה שהיא יהיו מי שישלמו מחיר.

העברת פסקת ההתגברות בוועדת השרים לחקיקה עוררה מחול שדים שלם סביב הרפורמה החוקתית. נשיאת בית המשפט העליון אסתר חיות נשאה נאום פוליטי חריף בטקס השבעת שופטים חדשים בבית הנשיא. היא טענה כי "מדובר בהתגברות על

זכויות האדם של כל פרט ופרט בחברה הישראלית ובמתן הכשר לכנסת, בתמיכת הממשלה, לחוקק באין מפריע חוקים שיפגעו בזכויות האדם. מדובר בפסקת התגברות אשר עצם חקיקתה תכתים את מפעל החוקה הישראלי שטרם הושלם, תיצור כאוס חוקתי ותהפוך את ההגנה החוקתית שהוקנתה לזכויות האדם בישראל במסגרת חוקי היסוד לכלי ריק". המכון הישראלי לדמוקרטיה השיק גם הוא קמפיין ארצי נרחב נגד הפסקה "המערערת את יסודות הדמוקרטיה". מולם ארגוני ימין התומכים בשינוי פרסמו גרפים המראים את המגמה העקבית של החרפת האקטיביזם השיפוטי של בג"ץ בשנים האחרונות, שהחל להשתמש בחוקי היסוד כדי לתקוף ללא הרף חוקים של הכנסת והחלטות מנהליות של הממשלה. // כך למשל, בחמש השנים הראשונות מאז נחקקו חוקי היסוד בשנת 1992, שבהן נשיא בית המשפט העליון היה מייסד המהפכה החוקתית אהרן ברק, לא בוטל אף חוק. בחמש השנים הבאות, בין 1997 ל-2001, בוטלו שני חוקים בלבד. בחומש העוקב, בשנים 2002-2006, בוטלו שלושה חוקים. בחומש שלאחריו חזרנו לשניים בלבד. הקפיצה האדירה קרתה בין 2012 ל-2017, בתקופת גרוניס-נאור-חיות. לא פחות מ-12 חוקים נפסלו. בשנת 2017 לבדה גבר הקצב עד כדי כך שבג"ץ ביטל במהלכה חמישה חוקים בדרכים שונות. נתון נוסף: שלושת החוקים שבג"ץ ביטל בשנת 2012 היו חוקים ותיקים. בעת ביטולם היו בני יותר משבע שנים בממוצע. בית המשפט העליון המתין אז בסבלנות רבה לפני שנקט את נשק יום הדין. לעומת זאת, החוקים שבוטלו בשנת 2017 היו בממוצע בני פחות משנה. בג"ץ הפך למעשה לאוטומט של אקטיביזם.

פסקת ההתגברות קובעת דבר פשוט: כאשר הכנסת רוצה לקדם חוק אסטרטגי היא תוכל לכתוב שהוא גובר על הוראות חוק היסוד. פסקת ההתגברות לא נועדה לבטל את הביקורת השיפוטית על חקיקה והחלטות מנהליות. שני המודלים הקיימים בעולם להתגברות נועדו להבטיח דיאלוג עמוק בין הפרלמנט ובתי המשפט בנוגע לסוגיות של זכויות אדם. // המודל הראשון הוא הבריטי. בשיטה זו בית המשפט איננו יכול לפסול חוק אך הוא יכול להוציא לפרלמנט כרטיס צהוב. הוא מכריז שהחוק החדש איננו מתיישב עם ערך כלשהו המוגן בחוק יסוד, ובכך מכריח את הפרלמנט לקיים דיון ציבורי נרחב בשאלת האיזון בין הערכים, ולהכריע. קולו של בית המשפט נשמע, והכנסת חייבת לדון בכובד ראש בשיקולים שהוא מעלה, אולם ההכרעה הסופית היא דמוקרטית. המודל השני הוא הקנדי: בית המשפט יכול לפסול חוק, אולם הפרלמנט יכול לחוקק אותו מחדש ברוב רגיל לתקופה מוגבלת.

הנקודה המעניינת שעליה לא דובר היא שפסקת ההתגברות נוצרה במקור כיוזמה מטעמם של שופטי בית המשפט העליון. זה קרה לאחר חקיקתו של חוק יסוד חופש העיסוק במארכ 1992. פרוטוקול קיצוני של החוק עשויה הייתה לבטל כל רגולציה או מגבלה על עיסוק כלכלי של אדם או חברה עסקית. כך קרה עם חוק יבוא הבשר שקבע כי יבואנים יוכלו לייבא ארצה רק בשר כשר. החוק בוטל בעקבות עתירה של יבואני בשר חזיר לבג"ץ ויצר משבר קואליציוני קשה בין ממשלת רבין לסייעת ש"ס בתקופה הרגישה של החתימה על הסכמי אוסלו. את הסולם לירידה מהעץ הציעו שופטי בג"ץ עצמם. הם הסבירו לבאי כוח המדינה שאם יתוקן חוק היסוד ותתווסף לו פסקת התגברות, הדבר יאפשר לה לחוקק חוקים ייחודיים שבהם יהיה כתוב במפורש שהם יחולו למשך חמש שנים על אף האמור בחוק יסוד חופש העיסוק. // שופטי בג"ץ היו אלה שהבינו באותה תקופה שפרשנות קיצונית לחוקי היסוד תערער את יסודות המשילות ותפגע בגמישות הקואליציונית. האירוניה היא שההצעה שהם עצמם הציעו מוצגת היום כחתימה תחת יסודות הדמוקרטיה.

הדו"ח הממשלתי להסדרת הבנייה היהודית הלא מוכרת ביהודה ושומרון גובש בידי צוות שהוקם ביוזמת השר נפתלי בנט כחלק מהמשא ומתן הקואליציוני בין מפלגות הבית היהודי והליכוד. בראשו עמדה חיה זנדברג, ראש המחלקה האזרחית בפרקליטות המדינה לשעבר, שמונתה לאחרונה לשופטת מחוזית בירושלים. הדו"ח הפרטני מתרגם לשפה אופרטיבית את עקרונות דו"ח השופט המנוח לוי בעניין ההתנחלויות, ומתאפיין בירידה עמוקה לפרטים שתאפשר למשפטנים הנוגעים בדבר לחלץ ממנו פתרונות מעשיים. // מחברי המסמך הדגישו שמה שהנחה אותם היה "הקפדה מלאה על הדינים ההומניטריים וזכויות התושבים המוגנים, בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי הפומבי"; "פעולה

במסגרת המשפטית הנוכחית הקיימת באיו"ש" ובהתאם לפסיקות בג"ץ; ומימוש מדיניות הממשלה "להביא להסדרתם של יישובים ושכונות ישראלים הקיימים באיו"ש אשר הוקמו בתמיכתן של רשויות המדינה". בנוגע לעצם החוקיות של ההתיישבות כתבו המחברים כי "בית המשפט העליון פסק ושב ופסק כי סוגיית ההתיישבות הישראלית באיו"ש היא סוגיה שאינה שפיטה", ולכן הם לא עוסקים בכך. // בקווים כלליים, הדו"ח מטפל בשלושה כשלים מערכתיים שההתיישבות סובלת מהם. הראשון הוא הנזקים שנוצרו בידי 'צוות קו כחול'. מדובר בצוות הבוחן מחדש קרקעות שהוכרזו בעבר כקרקעות מדינה ובמקרים רבים שולל מהן את המעמד הזה ומגדיר אותן כקרקעות סקר או כקרקעות החשודות כפרטיות. מתברר שהצוות פעל בניגוד להנחיות הייעוץ המשפטי לממשלה ויצר נזקים עצומים לכ-3,000 בעלי בתים בתוככי יישובים ותיקים ביו"ש. בעיה שנייה היא יישובים שאין אליהם דרכי גישה ציבוריות מוכרות. בעיה שלישית היא שכונות שנבנו מחוץ לתחומי המתאר של היישובים. הצוות מציע כלים כמו 'תקנת השוק' ועוד כדי להסדיר באופן רוחבי ומערכתי את הבעיות המשפטיות.

רוב המלצות הדו"ח אינן חדשות אלא מבוססות על פתרונות שהתקבלו בעבר על ידי היועץ המשפטי לממשלה אביחי מנדלבלט. למרות האמור, גורמים בכירים במערכת המשפט טוענים שהסיכוי של הדו"ח החדש לצמצם את שיטפון העתירות של ארגוני שמאל לבג"ץ קטן. הסיבה העיקרית היא חוסר המשילות של היועץ המשפטי לממשלה על גופי הייעוץ המשפטי הכפופים לו, ובראשם לשכת יועמ"ש איו"ש, המכוונת בפעילותה את המדיניות של המנהל האזרחי בשטח. // באופן עקרוני, יועמ"ש איו"ש אמור לפעול בתיאום עם הייעוץ המשפטי של משרד הביטחון, ולהתנהל בכפיפות להנחיות היועץ המשפטי לממשלה. בפועל, היחידה בראשותו רואה את עצמה כארגון עצמאי. היא כפופה לפרדיגמת "דיני הכיבוש והתפיסה הלוחמתית", ובתפיסתה העצמית מאמינה שתפקידה לשמש גוף מכריע ניטרלי בין הצדדים בשטח – כלומר המתנחלים והפלשתינים. היא לא רואה עצמה כמייצגת של עמדת ממשלת ישראל בענייני התיישבות, אלא כמי שמחובתה לשמור על "זכויות התושבים המוגנים בשטחי הכיבוש". בדיונים פנימיים טוענים קציני היחידה כי הריבון בתפיסה הלוחמתית איננו מדינת ישראל אלא הצבא באמצעות מפקד אוגדת איו"ש, ולכן הם לא

כפופים למדיניות הממשלתית אלא נושאים בסמכות ייחודית מטעם המפקד הצבאי. // האוטונומיה שנטל לעצמו יועמ"ש איו"ש יוצרת מתחים חריפים בינו לבין הפרקליטות. כך למשל, אף כי מנדבלט אימץ

את פתרון 'תקנת השוק' ככלי להכשרה משפטית של מבנים שנבנו בתוך קו כחול ונגרעו ממנו, יועמ"ש איו"ש קבע שהליך כזה לא יכובד ללא תביעה משפטית של הבעלים שתוגש לבית משפט ותיבחן בהליך בירור ראיות ארוך, יקר ומייגע. הסוגיה הזו חושפת היבט חדש בשיח הציבורי סביב האקטיביזם השיפוטי, שכן מדובר בנטילת סמכויות משפטיות מרחיקות לכת על ידי גוף בדרג ביניים בתוך המערכת הפועל נגד הנחיות העומד בראשה.

מעטות הן יצירות התעודה שהצליחו לעורר שיח כה רחב ונוקב כמו הסדרה "סאלח, פה זה ארץ ישראל". קול הבס של ירון לונדון, המקריא שורה אחר שורה מתוך מסמכי ארכיון מצהיבים וחושף מנגנון אפליה ענק שיצרו קברניטים ישראלים שחיו ונשמו תפיסות גזעניות מובהקות, נשמע כפסקול מספת טיפולים שאומה שלמה שוכבת עליה. // ההד הציבורי הנרחב של הסדרה נובע מהירידה שלה לפרטים ומהתשתית העובדתית הנוקבת שהיא הציפה. עשרות דפי הפרוטוקול של הדיונים הפנימיים בין מנהיגי מפא"י חשפו כשל עמוק במערכת ההפעלה של ישראל הצעירה, הרבה מעבר להחלטה ממשלתית נקודתית כזו או אחרת על הקמת עיירות הפיתוח ויישוב הפריפריה.

מנהיגי המדינה הצעירה התייחסו לעולים מצפון אפריקה כאל בני אדם נחותים באופן מהותי, ושללו מהם באופן קטגורי את זכות הבחירה במקום המגורים ובתעסוקה. "נכון שהחומר האנושי הזה פרימיטיבי מאוד, ייתכן גם שהוא ירוד מבחינה גופנית, אבל אין ספק שהוא ייקלט באזורי הפיתוח ביתר מהירות מאשר העירוניים, שרמתם התרבותית גבוהה יותר", צוטט אחד מהם. // במחנות העולים לא הייתה עבודה, לא היו בתי ספר ותנאי המגורים היו קשים ממש. נגד משפחות שביקשו לעבור ננקטה יד קשה: "ראשית תפסיק לתת להם לאכול, אנו לא פנסיון. ולכן גם אם אנו מעלים אנשים, עליהם להתחייב ללכת לאן שאנו נשלח אותם", הצהיר ראש מחלקת עליית הנוער בסוכנות משה קול. "אם לא ימלאו את החוזה – ימותו ברעב. או שילכו להתיישבות, או שאין לנו שום עסק איתם. לא ניתן להם שום תמיכה ושום סעד. לכן אני מציע: אנו מחייבים את האנשים ללכת להתיישבות, ואם לא רוצים להתיישב – אין הם קיימים בשבילנו." // "אלה הם בני השכבות היותר נמוכות בתרבות שיש לנו ביהדות", הסביר קדיש יהודה סילמן, "ילדי השכבות האלה מתקבלים אל בית הספר העברי כשהם פרועים וחנוכים רק על מכות מבית אבא ואימא... חושיהם כאטומים הם ואינם ערים לנעשה ולנשמע. העצלות והרשלנות – חותמם של בני המזרח הן,

ורק מעטים יוצאים מן הכלל הזה". // הסדרה הוכיחה את האפליה הממוסדת. כך למשל כשהגיעו עולים מפולין ומרומניה הם קיבלו דיור ציבורי ברמת-אביב כדי שלא יתערבבו עם "החומר האנושי" של עדות המזרח. התיעוד הזה שפך אור על היבטי עומק חשובים של החברה והמערכת הפוליטית בישראל: קשה לקלוט את עומק המהפך הפוליטי של 1977 בלי להבין את המתיחות העצומה שבין הממסד לבין "ישראל השנייה".

באופן מפתיע, רוב התגובות לסדרה העידו על אפקט חיובי ולא דה-קונסטרוקטיבי. לאלטיות הישנות, ואולי גם לחדשות שהחליפו אותן, הסיפור מאפשר תהליך התבגרות: הפרדה בין אמונה והזדהות עם הנס העצום של שיבת ציון החדשה, לבין הכרה ונטילת אחריות על פשעים חברתיים שנעשו במסגרתו. // לעולים ממרוקו, ילדיהם ונכדיהם, זוהי הזדמנות לזכות מחדש באישור על הנורמליות. לחדול מלהאשים את עצמם על הגלגולים האינסופיים במעגלי הקארמה של הסבל והעוני בחצר האחורית של המפעל הציוני. לקבל לגיטימציה לביוגרפיה ולגורל המשפחתיים והקהילתיים. למסגר-מחדש ולספר-מחדש את סיפור חייהם. הא בהא תליא, כי במקום שיש אמפתיה והכרה בסבל שנגרם לזולת יש גם תקווה לתיקון ופתח למחילה והשלמה.